

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

**TÜRK
HAMER**

**2. ULUSLARARASI
TÜRK KÜLTÜR EVRENİNDE ALEVİLİK ve
BEKTAŞILIK BİLGİ ŞÖLENİ BİLDİRİ KİTABI**

2. CİLT

Editörler

Dr. Filiz KILIÇ
Tuncay BÜLBÜL

17-18-19 Ekim 2007

ANKARA

Tarihsel Süreçte Aleviliğin Yazılı Kaynaklarında Yapılan Metin Tahrifatı (Safvetu's-Safâ'nın Türkçe Çevirileri Örnekleme Üzerinden)

The Text Alterations Made on Written Documents of
Alevism in Historical Period

Sönmez KUTLU*

ÖZET

Makalede, Alevilik- Bektaşilik inancıyla ilgili kaynakların sözlü kaynaklarıyla sınırlı kaldığı; yazılı kaynakların yeterince değerlendirilmediği anlatılıyor. Bunun da Alevilik-Bektaşilik inancını anlatmada ortaya çıkardığı sorunlara değiniliyor.

Yazılı kaynaklardan da özellikle Şeyh Safi ve Safevi tekkesi çevresinde teşekkül eden Safvetu's Safa adlı eser üzerinde duruluyor. Bu eserin önemi, içeriği, Türkçe'ye yapılmış üç çevirisi hakkında bilgi veriliyor. Ardından çeviri metinlerindeki değişiklik ve tahrifatla ilgili bilgiler ve önemler sunuluyor.

Anahtar Kelimeler: Alevilik-Bektaşilik, yazılı belgeler, Safvetu's Safa.

ABSTRACT

In this article, that sources about the faith of Alevism-Bektashism have been limited to verbal sources and that written documents have not been investigated enough were emphasized. As a result of that, that they have difficulties on telling Alevism-Bektashism was pointed out.

From the written sources, work of Safvetu's Safa, which was formed in the frame of Sheik Safi and Tekke of Safevi was mentioned. Some informations about the importance and content of this work, three Turkish translations were given. Then, a report about the change and fraudulent on the documents of translation was given.

Key Words: Alevism-Bektashism, written documents, Safvetu's Safa

Hiçbir dinî-toplumsal veya dinî-politik yapı ortaya çıktığı ilk şekliyle devam etmemekte, yayıldığı bölgenin kültürel ve dini yapısına göre ve taraftar bulduğu toplumsal yapıya uygun olarak güçlenmekte, değişmekte veya ilk halinden ta-

* Prof.Dr. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mamen farklı bir yapıya bürünebilmektedir. Bu değişimleri, kırılmaları ve farklılaşmaları takip edebilmenin yolu ilgili dini yapının ürettiği dini metinleri, ürettikleri dönemler ve bu dönemlere hakim olan tarihsel arka planı göz önünde bulundurarak, bilimsel yöntemler kullanarak tahkik etmek ve bu metinleri çözümlenmek gerekmektedir. Özellikle İslam Mezhepleri Tarihçiliği açısından, fikirlerin menşei ve geçmiş kültür, inanç ve felsefi sistemlerle ilişkisini tespit edebilmek için bu metinlerin ortaya çıkarılması büyük önem arz etmektedir.

Herhangi bir felsefi ekolü, mezhebi, tarikatı veya dini bir oluşumu doğru anlayabilmenin ve tanımlayabilmenin yolu, onların tutum, davranış ve fikirlerini bizzat kendi liderleri veya mensuplarının yazdığı birinci el kaynaklara dayalı olarak, olduğu gibi ortaya koymaktan geçer. Son zamanlarda Alevilik-Bektaşiliğin tarihsel arka planının aydınlatılabilmesi, sözlü kültürünün temellerini oluşturan yazılı kültürün tespit edilebilmesi ve içindeki mezhebi unsurların ortaya konulabilmesi için, Şeyh Safî'nin öncülüğünde oluşmaya başlayan, daha sonraki dönemlerde geliştirilen Anadolu'nun her köşesinde Kızılbaş Alevi ocaklarında elden ele dolanan, bugün Anadolu'da Kızılbaş-Alevî ocaklarında dedelerin elinde, tekke ve dergâh arşivlerinde, yurtiçi ve yurt dışı kütüphanenin tozlu rafları arasında Yusuf Ziya Yörükân'ın deyimiyle "evrak-ı perişân" halde bulunan onlarca Türkçe yazma eser yayımlanmayı beklemektedir. Bu yazılı kaynaklar arasında, özellikle yerli araştırmacıların en az ilgilendikleri literatür, "Şafevî Kültür Havzası"na ait Tasavvûfî edebiyat olmuştur. "Bektaşî Kültür Havzası", edebî ürünlerinin yayımlanması açısından, diğeri kadar şansız değildir. Gerek Türkiye'de gerekse yurt dışında birçok Bektaşîlik metni yayımlanmış ve yayımlanmaya devam etmektedir. Kızılbaş Aleviliğine ait metinler, Bektaşîliğe ait metinlerle kıyaslandığında, daha sistemli ve daha yaygın anonim metinler olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Şeyh Safî ve Safevî Tekkesi çevresinde oluşan ve Şeyh Safî ile Şeyh Sadreddin arasında diyaloglar şeklinde şekillenen bu metinlerin nerelerde bulunduğu ve ne tür metinler olduğu, henüz kapsamlı araştırmaların konusu olmamıştır. Bu sebeple çok dağınık bir şekilde bulunan ve pek çoğu yurt dışına çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Kızılbaş Aleviliği ve Bektaşîliğin yazılı kaynaklarını ortaya koyacak kapsamlı araştırmalara ve bunların tahkikli ilmî neşirlerine büyük ihtiyaç vardır.

Sosyolojik kuramlardan "Yazılı Kültür" ve "Sözlü Kültür" paradigmasını Aleviliğe uygulamaya çalışan araştırmacılar, Aleviliğin yazılı kaynakları hakkında bilgi sahibi olmadıkları için, bu dini-toplumsal yapıyı, genelde sözlü kültüre dayalı olarak analiz etme yoluna gitmişlerdir. Böyle bir yaklaşım, bu tasavvufî oluşumun sınırlarını zorlamış ve onu mitolojik çerçeveye hapsedmiştir. Sözlü kültür olarak gelen her türlü söylence ve menkıbeyi Aleviliğe hasrederek sözlü kültür adına söylenecek her şeyi söylemişlerdir. Sözlü kültür, daha çok köklü eğitim almamış, konar-göçer hayat yaşayan topluluklar tarafından benimsenen Yesevilik, Nakşîlik, Kadirilik, Safevilik ve Bektaşîlik gibi bütün sufi oluşumların din anla-

yışlarının oluşmasında etkisi büyük olmakla beraber, onların dini algılama biçimi belirleyen tek unsur değildir. Sözlü kültürü belirleyen ve onun kalıcılığını sağlayan önemli bir yazılı kültür vardır. Sözlü kültür, yazılı kültürün taşıyıcıları tarafından sürekli aşılınmakta ve beslenmektedir. Alevilikteki yazılı ve sözlü-kültürün, Batıda üretilen bir kuramla analiz edilmesinin pek çok faydası olmakla birlikte, bütünüyle izah edilmesi güçtür; çünkü Kızılbaşlık ve Bektaşılık, Şeyh Safî ve Hacı Bektaş Veli'nin öncülüğünde oluşturulmuş yazılı kaynaklar yoluyla kurumsallaşmıştır. Yazılı olarak Dedelerin elinde bulunan Kızılbaş Buyrukları ve yazılı olarak Bektaşi Dedelerinin elinde bulunan Makâlât ve Erkannameler olmaksızın sözlü kültüre dayalı bir Kızılbaşlık ve Bektaşiliğın varlığını sürdürdürebilmesi mümkün değildir. Ayrıca sözlü kültür, sadece Aleviliğe has olmayıp Sünni halk Müslümanlığında da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Sadece Sözlü kültürden hareketle, Aleviliği, din, kültür, mezhep, meşrep, felsefi görüş ve hayat tarzı olarak tanımlamak, Aleviliği kendi çerçevesinin dışına taşımakta, sınırlarını zorlamakta ve onu her geçen gün etkisini azaltarak, yerini tarihin derinliklerine gömmülmeye mahkûm eden bir külte ya da mitolojiye dönüştürmeye mahkûm etmektedir. Ayrıca bu tür yaklaşımlar, bu olguyu tabiatına ve tarihine uygun bir şekilde ortaya koymakta yetersiz kaldığı artık anlaşılmaya başlanmıştır. Çünkü "sözlü kültür" paradigmasını esas alanlar, yazılı kaynakları okuyamadıkları ve anlayamadıkları için, Aleviliği, sözlü kültüre kaynaklık eden yazılı kaynaklar üzerinden anlamada son derece yetersizdirler. Bugün Aleviliği bu kurguların ve yaklaşımların suiistimalinden kurtaracak önemli bir fırsat doğmuştur. Bu da yazılı kaynakları üzerinden Aleviliğın yeniden incelenmesi fırsatıdır. Bu eserler, gelenekli ve sahih Alevilikle ilgili bilgi boşluğunu doğru bilgiyle doldurabilme konusunda ve Aleviliği yeniden keşfetme konusunda zengin bir malzemeyi ihtiva etmekte olup neşredilmeyi ve incelenmeyi beklemektedir.

Kızılbaş Aleviliğine veya Bektaşiliğe ait metinlerin gün yüzüne çıkarılması, mutlaka bilimsel tahkik yöntemiyle yapılmalıdır; çünkü tarihsel süreçte bu metinler üzerinde oynandığını, eserlerin çevirisi veya istinsahı sırasında fikirlere müdahale edilerek eserin sahibinin fikirlerinin, dini kimliğinin ve düşünce sisteminin çeviriyi yapanın mezhep ve meşrebine uydurulmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu yüzden yazılı kaynaklarla ilgili yapılacak neşirler, tek bir nüshadan defalarca yayımlanan eserlerin tekrar neşri veya bir başka nüshadan hareketle yeniden neşredilmesi demek değildir; ama maalesef bugün Aleviliğın yazılı kaynaklarını yayınlama iddiasıyla yürütölen projeler veya bireysel çalışmalarda, bu husus tek bir nüsha üzerinden Arap harflerinden Latin harflerine aktararak yayımlanması olarak da algılanmakta, ilmî tenkit ölçülerine uygun olarak bir eserin birden fazla yazmasının tespit edilerek tahkikli neşirlerinin yapılması yoluna gidilmektedir. Tek bir yazmadan hareketle bir eseri yayınlamanın önemli sakıncaları vardır. Özellikle Şeyh Safî'ye nispet edilen eserler de daha da dikkatli olmak gerekmektedir; çünkü Safevî tekkesine ait Kızılbaş metinleri, XV. Asırdan itibaren Şîf unsurların sokulmasıyla Şiileştirilmeye çalışılmıştır. Örneğın Şeyh Safî'ye ait

Makâlât ve Menâkıb adıyla bilinen eserler, çoğaltılırken müstensihler tarafından önemli tahrifatlara uğramıştır. İlk metni ortaya çıkarmadan, sonraki dönemlerde yazılmış bir yazma esas alındığında, Şiileştirilmiş bir metni Kızılbaş Aleviliğinin metni olarak göstermiş oluruz. Bu da Kızılbaş Aleviliğinin Şiilik olarak gösterilmesiyle sonuçlanabilir. Bu sebeple yayınlanacak eserlerin Aleviliğinin kendine özgü yazmalarının olmasına dikkat edilmelidir; çünkü Safevî devleti, Anadolu'daki Kızılbaş Alevileri Şiileştirmek için, buna yönelik özel eserler hazırlatmış veya daha önce yazılan eserlere Şii fikirleri aşılama çalışmıştır. Bu tahrifatın, *Safvetu's-Safâ*'nın Türkçe çevirileri ve tarihsel süreçte bunların çoğaltılması sırasında hangi boyutlara vardığını örnekleriyle analiz etmek istiyorum. Bunun analizine geçmeden önce, tamamı yazma olan bu çeviriler hakkında kısa bir bilgi vermek istiyorum. Yalnız *Safvetu's-Safâ*'nın Anadolu'da yapılan ilk çevirisinin tahrifatının son aşamaya gelmiş olması sebebiyle, nüshalarla ilgili geniş bilgiler orada çıkacağı için, nüshalarla ilgili hususlara burada girmeyeceğim.

Erdebil tekkesi, kurucusu ve sonraki tarihi ile Safevîler hakkında son derece önemli bilgiler içeren *Safvetu's-Safa*, İran'da ve Anadolu'da değişik zamanlarda farklı kişiler tarafından tam olarak veya kısmen Türkçe'ye çevrilmiştir. *Tezkire-i Şeyh Safi*, *Menâkıb-ı Şeyh Safi*, *Makâlât-ı Şeyh Safi*, *Terceme-i Menâkıb-ı Şeyh Safi* veya başka adlar verilen bu eserlerin başında, genelde, çevirinin Farsça *Tezkire-i Şeyh Safi* diye bilinen eserden yapıldığı belirtilmektedir. *Tezkire*'den kastedilen İbn Bezzâz'ın hazırladığı *Safvetu's-Safâ* olduğu açıktır. Nişâtî'ye ait *Şeyh Safi Tezkiresi* adlı çeviri, *Safvetu's-Safâ*'nın muhtasar bir çevirisidir. Anadolu'da yapılanlar ise, genelde, Farsça *Menâkıb*'in, yani *Safvetu's-Safâ*'nın Dördüncü Bölüm'ünün tam veya eksik çevirilerinden oluşur. Sadece Meşhed nüshasında *Şeyh Safi Tezkiresi*'nin Dördüncü Bölüm'ü kaydı bulunmakla birlikte Farsça'sından çevrildiğine dair bir bilgi verilmemektedir. Diğer taraftan, Nişâtî çevirisi dışındakilerde, muhtemelen siyasi sebeplerden dolayı, çevirenin adı kaydedilmemektedir.

Safvetu's-Safâ'nın Türkçe'ye kısmî veya özet çevirileri, bu eserin farklı zamanlarda ve farklı bölgelerde birbirinden bağımsız, üç ayrı mütercim tarafından, Türkçe'ye çevrildiği iddiasını ortaya atmamızı mümkün kılmaktadır. Sonraki nüshalar, muhtemelen bunlardan hareketle müstensihler tarafından ya aynen veya bazı küçük farklılıklarla çoğaltılmış nüshalardır. Bu üç çeviri tarihi sırayla şöyledir:

1. Kâşifu'l-Kulûb (Menâkıb-ı Şeyh Safi)

Safvetu's-Safâ'nın IV. Bölümü'nün Anadolu'da yapılan bu çevirisine, mütercimi tarafından eserin başında *Kitâb-ı Menâkıb-ı Şeyh Safiyüddîn -Kuddise Sırrahu el-Azîz-* ve *Muhtasar* adı verilmektedir. Yazmanın sonunda ise, bu eserin asıl adı *Kâşifu'l-Kulûb* olarak kaydedilmektedir. Ancak mütercim adı gizlenmiştir. Bu çeviri, Nişâtî çevirisi ve Meşhed-Rızavî kütüphanesinde kayıtlı olandan daha önce yapılmış bağımsız bir çeviridir. Yazmanın sonunda Şeyh Cüneyd'e ithaf edilmiş olmasıyla ilgili bilgilere bakılırsa, mütercimin Cüneyd döneminde yaşayan birisi

olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, bu çevirinin, bilinen ilk ve en eski Türkçe çeviri olması muhtemeldir. *Safvetu's-Safâ* üzerinde daha az oynandığı bir dönemde çevrilmiş olması dolayısıyla diğerlerinden daha önemlidir.

Katip Çelebi, Safiyüddîn'in *Menakıb*'i hakkında bilgi veren *Müküşşifu'l-Kulûb* adıyla bir eser kaydetmektedir (Mustafa b. Abdullah, 1971: 1/1812); ancak eserin yazarı, dili, ve yazılış dönemi konusunda bir kayıt bulunmamaktadır. *Keşfu'z-Zunûn*'da, muhtemelen eserin isminin yazılışında bir hata yapılmıştır. Ayrıca Osmanlı toprakları dışında yapılan diğer iki çeviriden ve İzmir (465) ve Kemankeş (247) nüshalarında farklı olarak, bu çeviri Şif unsurlar taşımamaktadır ve asıl metne sadık kalması sebebiyle daha güvenilir görünmektedir. Ayasofya'daki 896/1491 tarihli 3009 numarada kayıtlı *Safvetu's-Safâ*'nın metniyle büyük ölçüde uyumludur.

2. Nişâtî: Şeyh Safi Tezkiresi

Bu çeviri, *Safvetu's-Safâ*'nın tamamının Türkçeye ilk muhtasar çevirisidir. Şirazlı M. Kâtib Nişâtî tarafından, Doğu Türkçesine 949/(1542) yılında çevrilmiştir (Rieu, 1888: 281; Cebecioğlu, 1999: 378-379). Türkçeye tam çevirisi, iki müellif nüshasından hareketle, Möhsün Nağisoğlu ve arkadaşları tarafından 2006 yılında Azerbaycan Bakı'da neşredilmiştir. Maalesef bu neşir, müellife ait iki ayrı nüshasından hareketle hazırlanmakla birlikte, bu iki nüsha ve daha sonrakiler arasındaki farklılıklar dipnotlarda gösterilmemiştir. Tahkikli bir neşir olmamasına rağmen, konuyla ilgili son derece önemli bir katkı sağlamış bulunmaktadır. Özellikle Möhsün Nağisoğlu, eserin başına " Ana Dilimizin Değerli Yazılı Abidesi"¹ (Nağisoğlu, 2006:3-23) adıyla yazdığı mukaddimede, *Safvetu's-Safâ*'nın Azeri lehçesinde yapılan bu çeviri ile ilgili bazı karanlık noktaları aydınlatmıştır. Hüseyin Kâtib Nişâtî, XVI. Asır klasik Azerbaycan edebiyatının parlak şahsiyetlerinden birisidir. Ancak onun, kendine ait şiirleri olmakla birlikte, daha çok *Şühedaname*² ve *Şeyh Safi Tezkiresi* çevirileriyle tanınmaktadır. Onun çevirilerinin, büyüklüğü, edebiliği ve seçilen konular itibarıyla, XVI. Asırda Farsça'dan Azerice'ye yapılan çeviriler arasında önemli bir yeri vardır³. Asıl önemi, *Safvetu's-Safâ* gibi bir eserin çevirisi olmaktan kaynaklanmaktadır. *Şeyh Safi Tezkiresi* adını, Şeyh Attar'ın *Tezkire*'sinden hareketle Nişâtî'nin kendisi vermiş ve bunu eserin baş tarafında zikretmiştir. (Nişâtî, 2006: 31-33)

Nişâtî'nin asıl adı, Muhammed b. Hüseyin Katib Nişâtî'dir. Nişâtî'nin tercümesinde verdiği tarihi kayıtlara ve baş tarafta Tahmasb'la ilgili medhiyesine bakıla-

1 Bkz.: Şeyh Safi. (2006). *Şeyh Safi Tezkiresi*, neş.: Möhsün Nağisoğlu vd., Baku-Nurlan: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Fuzuli Adına Elyazmalar Enstitüsü. 3-23.

2 Bu eser Möhsün Nağisoğlu tarafından yayınlanmıştır. Bkz: (Nağisoğlu, 2003).

3 Eserin diliyle ilgili bir tez çalışması yapılmıştır. Bkz: (Sadıkov, 1973).

cak olursa, bu çeviriyi Şah Tahmasb I (1524-1576) döneminde onun emriyle, "Fars dilini anlamayan Türk talipleri ve sufilerinin faydalanması için, hatta bütün Türkistanlıların faydalanması için" (Nişâtî, 2006: 31-33) yaptığı anlaşılacaktır. O, önce 945/1539 yılında tamamlanan *Şühedaname* adlı eseri çevirmiş, dört yıl sonra ise *Şeyh Safi Tezkiresi*'ni çevirmiştir. Katib ünvanı, döneminin meşhur hatt ustalarından olması sebebiyle verilmiş olmalıdır. Nişâtî, *Safvetu's-Safâ*'yı, önce istinsah etmiş ve daha sonra Türkçe'ye çevirmiştir. Onun istinsah ettiği bir nüsha Süleymaniye Hekimoğlu 775 numarada kayıtlıdır.

3. Şeyh Safi Tezkiresi

Bu çevirinin de kimin tarafından yapıldığı belli değildir. Hatta eserin başında Farsça'dan çevrildiği hakkında bilgi verilmemektedir. Mukaddime kısmında eserin Şeyh Safi'ye ait *Tezkire*'nin IV. Bölüm'ü olduğu ve onun da 6 alt bölümden oluştuğu kaydedilmiştir; ancak *Ebyât-ı Meşayih* adını taşıyan IV. Bölüm eksiktir. Eserin *Zevâcir ve Nesâyih* adlı V. Bölümü *Safvetu's-Safa*'daki ilgili bölümün kısa bir çeviridir. Ayrıca eserin Kelime-i Mensure adlı VI. Bölümü, *Safvetu's-Safâ*'nın IV. Bölümü'nün altıncı bölümüyle uyuşmamaktadır. Muhammed Sadık Nâibî, bu eseri İran'ın Meşhed kentindeki Asitân-ı Kuds-i Rızavî kütüphanesindeki nüshayı kullanarak *Kara Mecmua II* adıyla İran'da 2004 yılında yayınlamıştır (Nâibî, 2004). *Tezkire-i Şeyh Safi*, aynı yazma nüshadan hareketle, Filiz Kılıç ve Ayşe Yıldız tarafından Latin harfleriyle 2005 yılında (Kılıç-Yıldız, 2005: 9-104) neşredilmiştir.⁴

Safvetu's-Safâ'nın kısmen veya tam Türkçe çevirilerinin günümüze ulaşmış pek çok yazması ve bunlar üzerine yapılmış çağdaş incelemeler bulunmaktadır. Burada 15. asrın ortalarından itibaren bu eser etrafında oluşan ve günümüze kadar ulaşan Türkçe yazmaların, yazılış tarihleri ve buldukları yerleri, tarihi sırayla rumuzlarıyla birlikte vermek istiyoruz. Her bir yazmadan sonra parantez içerisinde gösterilen büyük harfle yapılan kısaltmalar, yazma veya matbu eser için kullanılacak rümuza işaret etmektedir. Listede yer alan yazma ve basılı eserler, doğrudan *Safvetu's-Safâ*'yla ilgili olanlardır. *Şeyh Safi Menakıbi*, *Şeyh Safi Makâlatı* veya *Terceme-i Şeyh Safi* adıyla umuma açık kütüphanelerde ve şahıslara ait özel kütüphanelerde kayıtlı bazı yazmalar, *Safvetu's-Safâ*'nın çevirileri olmadığı için bu listeye dahil edilmemiştir. Bu nüshalardaki metin tahrifatını farklı nüshalardan karşılaştırabilmek için, *Safvetu's-Safâ*'nın Farsça yazmalarından, sadece Ayasofya, Hekimoğlu Ali Paşa ve Muallim Nacı kitaplığında yer alan Farsça nüshalar kullanılacaktır.

4 Ancak CD'deki varakların karışması, ilgili çalışmaya da yansımış olup metni baştan sona takip etmek mümkün değildir. Diğer yandan tek bir yazmanın kullanılması, metnin tahkiki yoluna gidilmemesi, Nâibî neşrine başvurulmaması ve bu eserin *Safvetu's-Safâ*'nın bir bölümü olduğunun anlaşılabilmesi, metindeki Şii unsurların asıl metindenmiş gibi algılanmasına ve okuma ile ilgili sorunlara sebep olmuştur.

SAFVETU'S-SAFÂ'NIN TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ

1) 861/1457'den önce: *Kitâb-ı Menâkıb-ı Şeyh Safiyüddîn Kuddise Sırruhu el-Azîz/ Muhtasar/ Kâşifu'l-Kulûb*.

Konya Bölge Yazma Eserler 3344 (G).

2) 861/1457: İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Or: 7576/1 (TY).

3) 868/1463-64: *Tercüme-i Menâkıb-ı Şeyh Safiyüddîn-i Erdebîlî*, Manisa İl Genel Kitaplığı 1383/1 (M).

4) 949/1543: *Nişâtî, Şeyh Safî Tezkiresi*, Bakı-Nurlan 2006.

5) 966/1558-59: *Terceme-i Menâkıb-ı Şeyh Safiyüddîn (Hazâ el-Kitâb el-Makâlât el-Meşhûr bi'l-Menâkıb Hazret-i Kutbu'l-Evliyâ Hâdî'l-Asfiyâ' Şeyhu'l-Muhakkıkîn ve Müürşidu'l-Kâmilîn Pişvây-ı Ehli'l-Yakîn ve Habîbu Rabbi'l-'Alemîn Sultan Şeyh Safiyüddîn – Kaddesellahu sırrahu el-'azîz, Hacı Selim Ağa Kemankeş 247 (KE).*

6) 968/1560: *Kitâb-ı Menâkıb-ı Sultan-ı Evliyâ Sultan Şeyh Safî -Kaddesellahu Sırrahu*, Süleymaniye İzmir 465 (İ).

7) 930-984/1524-1576: *Tezkire-i Şeyh Safî, Kitâbhâne-i Âsitân-ı Kuds-i Rızavî 95 (R).*

8) 1038/1629: *Terceme-i Menâkıb-ı Şeyh Safiyüddîn*, Hacı Selim Ağa Kemankeş 412 (K).

9) 1041/1632: *Hâzâ Kitâb-ı Menâkıb-ı Evliyâ / Menâkıb-i Hazret-i Şeyh Safî Rahimehulâh*, Kastamonu MEB Kitaplığı 1458 (KA).

10) 1083/1673: *Te'vilât-ı Şerif*, Süleymaniye Hacı Mahmud 2642 (H).

11) 1254/1839: *Menâkıb-ı Şeyh Safiyüddîn/Risaletü Şeyh Safiyüddîn*, Süleymaniye Hacı Mahmut 6491 (HM).

FARŞÇA SAFVETU'S-SAFÂ YAZMALARI

12) 759/1358: Mirza Abbaslı'nın "Safevilerin Kökenine Dair" makalesinde müellif nüshasından alıntılar (Belleten, C. XL, sayı: 158, Nisan 1976: 287-329).

13) 12896/1491: *Safvetu's-Safâ* (Farsça). İstanbul Ayasofya 3099 (A).

14) 1037/1628: *Safvetu's-Safâ* (Farsça). İstanbul Belediyesi Muallim Cevdet Kitaplığı I (MC).

ÇEVİRİ METİNLERDEKİ REĞİŞİKLİK VE TAHRİFATA ÖRNEKLER

Safvetu's-Safâ ve Türkçe çevirileri tarihi sırayla incelendiğinde Safevilerle birlikte metinler üzerinde ciddi oynamalar olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Özellikle Safeviler'in yazdıkları ve Şiî müstensihlerin oluşturduğu metinlerde bu açıkça görülmektedir. *Safvetu's-Safâ*'nın müellif nüshası sadece Mirza Abbaslı tarafından kullanılmıştır. IV. Bölüm'den sadece Ayişe ve Fatıma hakkındaki tutumla ilgili bir alıntı söz konusudur. Müellif nüshasından alıntı olması dolayısıyla sadece bu kısmı kullanabildik. *Safvetu's-Safâ*'nın Farsça nüshalarından Ayasofya 3099 numaralı yazmanın Mirza Abbaslı'nın alıntı yaptığı müellif nüshasıyla uyum içe-

risinde olduğu anlaşılmaktadır. Diğer kullandığımız Farsça nüshalarda uygun düşen yerler, Şia'nın fikirleriyle değiştirilmiştir. Türkçe çevirilerine gelince *Safvetu's-Safâ*'nın Safevîler döneminde yeniden düzenlenmiş nüshalarından hareketle yapılan Nişâtî çevirisi ve Meşhed-Rızavî nüshası ile onlardan istinsah edilenler, Şiî unsurları taşıma bakımından, bazı istisnalarla hemen hemen aynıdır. Bu açıdan Nişâtî'nin *Şeyh Safî Tezkiresi*, Meşhed-Rızavî çevirisi, İzmir 465, Kemankuş 247 Şiîleştirilmiş metinlerdir. Sadece bir Revafız'ın rüyası, Nişâtî hariç diğerlerinde yer almamaktadır. *Safvetu's-Safâ*'nın asıl metninden çevrilen mütercim nüshası ile ondan çoğaltılan yazmalarda, yukarıda zikredilen türden metne müdahaleler yapılmamıştır. Bu müdahaleler, Şia'nın imamet konusuna ters düşen hususlarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin Şia, Ali'nin Peygamber tarafından tayin edilen ilk imam olduğunu, ondan önce halifeliği ele geçiren Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın imametlerinin gayr-i meşru olduğunu iddia eder. Böyle inanmaları dolayısıyla metinde "Hulefâ-i Râşid'in" yerine Emîre'l-Müminin Ali" konulmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'in eşi hakkındaki olumsuz tutumları, Ayişe adının geçtiği yerlerde bu ismin atılmasına veya ilgili kısmın tamamen çıkarılmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan Şia, eimme-i Masumîne / Ehl-i Beyt imamlarına uymayı, onların hadislerini kabul etmeyi, onların rivayet zincirinde bulunmadığı rivayetleri kabul etmemeyi bir ilke olarak benimsemiştir. Bu sebeple metinde "icma-ı ehl-i İslam veya Resûle mutabaat" şeklindeki ifadeler, "eimme-i masumin'e mutabaat" olarak değiştirilmiştir. Aslında bütün bu değişiklikler Şeyh Safî ve müridlerinin mezhebinin değiştirilmesi amacına yöneliktir. Nihai anlamda ise, bu teşebbüsler Safevîlerin Şiîleşmesiyle birlikte Erdebil Tekkesine bağlı Anadolu'daki Türk boylarının Şiîleşmesi yönelik idi.

Şeyh Safî döneminde veya onun ölümünden kısa süre sonra yazılan diğer eserler, metinler üzerindeki tahrifatı doğrulamaktadır. Örneğin Şeyh Safî'nin doğduğu ve eğitimin tamamlayarak tekrar döndüğü Erdebil'in mezhebi durumu hakkında en değerli bilgiye Hamdullah Müstevfî el-Kazvî'nin 741/1340 yılında, Şeyh Safî'nin ölümünden altı yıl sonra bitirdiği *Nüzhetü'l-Kulub* adlı kitabında rastlamaktayız. Onun verdiği bilgiye göre, o dönemde Erdebil halkının çoğunluğu Şafiî idi ve Şeyh Safî'nin müridleriydi (Müstevfî, 1951: 81). Mazzaoui'nin de ifade ettiği gibi, Hamdullah Müstevfî'nin verdiği bilgilerden iki önemli sonuç çıkmaktadır: Birincisi, Şeyh Safî ve tarikatı Moğollar tarafından büyük ilgi görüyordu. İkincisi, Erdebillilerin çoğunluğu fıkhîta Şafiî mezhebine mensuptu ve Şeyh Safî'nin müridleriydi. Daha sonraki kaynaklar Şeyh Safî'nin mezhebi hakkında birbiriyle çelişkili bilgiler verse de, Şeyh Safî'nin ve oğlu Sadreddî'nin Şafiî olduğu *Safvetu's-Safâ*'da onlar hakkında verilen bilgilerce de doğrulanmaktadır. İlk *Safvetu's-Safâ* yazmalarında VIII. bölümde, mezhebi ile ilgili sorulan bir soruya şu cevabı vermiştir:

"Biz Sahâbe'nin mezhebindeyiz; dördünü de severiz; dördüne de dua ederiz; sözlerinde; "Ruhsat yolunu değil, azimet yolunu tutarız." Daha sonra kendisine

uyanların da bu yolu tuttukları, hatta oğlu Sadreddin'in, annesine eliyle dokunduğu vakit, Şafiiyye'ye uyup abdest aldığı yazılıdır." (İbn Bezzâz et-Tevekkül: 200a; Krş.: İbn Bezzâz et-Tevekkül: 463b-464a). Bu bilgiler, sonraki yazmalarda Şeyh Safî'nin Şifileştirilmesi yönünde tahrifata uğramıştır. Örneğin pek çok konuda Şifî unsurların sokuşturulduğu *Safvetu's-Safâ*'nın Muallim Cevdet nüshasında Şeyh Safî'nin Şifî bir şahsiyet olarak sunulduğunu⁵ görmekteyiz: "Şeyhe mezhebini sordular; dedi ki: Allah'ın salât-ü selâm'ı Ona olsun, Peygamber; "Sen bana, Musa'ya Harûn ne menzildeyse, o menzildesin buyurdu; O'nun ve selâm onlara, Ma'sum evlâdının mezhebindeyiz; onlara şiddet, musibet zamanlarında yardımcılarında dostuz; düşmanlarına, zulmedenlerine düşmanız; mezheplerden hangisi daha çetin ve ihtiyâta daha yakınsa onu seçeriz."⁶ (İbn Bezzâz et-Tevekkül: 654; Gölpınarlı, 1997: 173).

Sadece mezhebî taraftarlığın sebep olduğu değişiklikleri, *Safvetu's-Safâ*'nın kısmen veya muhtasar çevirilerinden, özellikle IV. Bölümü'nün Türkçe'ye çevirilerinden hareketle bir tablo üzerinde kronolojik olarak vermek istiyorum.

5 Abdülbâkıy Gölpınarlı, Şeyh Safî'nin mezhebi konusunda takiiye yapmış olabileceğini ileri sürmüştür. Ancak ikinci ihtimal olarak Şeyh Safî'nin soyundan gelenler Şîa mezhebine mensup boyaların desteğini alabilmek için atalarını Seyyid ve Şifî gösterdikleri üzerinde durur. Bkz: (Gölpınarlı, 1997: 173). *Safvetu's-Safâ*'nın, Safevîler öncesi Anadolu'da yapılan çevirileri incelendiğinde, Şeyh Safî ile ilgili verilen bilgilerden onu Şifî olmadığı açıkça görülmektedir. Eğer Gölpınarlı, bu metinleri incelemiş olsaydı ikincisini ihtimal olarak değil asıl sebep olarak gösterirdi.

6 Safevî hükümdarı Şah Tahmasb döneminde *Safvetu's-Safâ*'yı Türkçe'ye çeviren Nişâtî de, onun mezhebiyle ilgili bilgileri, tahrif ederek vermiştir: "Hazret Şeyhden (k.s) sual kıldılar kim, ne mezhebün var? Buyurdu kim, dervişlerün mezhebi Hekkün mezhebidür ve ferzend gerek atasının mezhebinde ola. Çün dedelerimizün mezhebi kim, siratül-müstakimdür ve mō'min evliyalar ol yola varupdurlar ve bir kılca Mustafa ile Murtaza aleyhimassalam vettehiyyat velikramun buyurduğundan çılmayubdurlar, biz dahi anların ardıncavarub doğru yoldan dönmezüz, inşallah, bir yola varuruz kim, meşherün gününde nebi ile vesî ve Ehl-i Beytleri yanında hecalet çekmeyeceğüz." (Nişâtî, 2006: 706). *Safvetu's-Safâ*'nın Farsça yazmalarını da bu kısmın tarihi sırayla nasıl yer aldığı Zirke, bu eserin VIII. bölümünün tahkiyiyle ilgili yaptığı çalışmada bir tablo olarak vermiştir. Bkz: (Zirke, 1987: 46).

Tarih	Vr./s	Metin			Vr./s	Metin	Vr./s	Metin
AB 759/1358 (1976)							298 (129b)	Rüyasında Hz. Aişe ve Fatıma'yı gören ve onlar hakkında soru soran Revafız mezhebinden birisine Şeyh Safi'nin eleştirisi: "Bunlar kıyamet gününün hatunları ve ümmetin şefaatçileridir.". (Abbas Mirzalı'nın metni Türkçe özeti)
G 861/1457'den önce	33b	Padişah didüğümüzden murâd Hz. Risâlet'dür (sav) Ve vezirden murâd Hulefây-ı Râşidindür- Rızvanullahi aleyhim- Peygamber ve meşâyıhdur.	39a	Mümin dahi buncılayın Peygamber'e (sav) ve Peygamber'ün ashâbına ve icmâ-i ehl-i İslâm'a mütâba'ât idüb karar ider ve muhalefet itmez.	40a	Kıble birdür ve Tanrı birdür ve Resûl birdür ve Hak Ta'âlâ'ya mütâba'at yolu birdür.	42a	Ve bir dânişmen dahi ki sırrıle Refâziler mezhebin dutardı. Ayitdi: " Ey Şeyh! Âyişe-yi Sıddıka-yı Fâtıma-yı Zehrân-ı bu gice düşde gördüm. Başlarında kara örtüleri vardı. Şeyh Kaddesallahu sırrahu buyurdu ki: " Anlar kıyâmet gününün hatunları ve ümmetün şefi'leridür. Lâkin anları ol vechile görmek halel-i i'tikâddandır." Ve bir dânişmend dahi ki sırrıle Refâziler mezhebin dutardı. Ayitdi: " Ey Şeyh!
TY 861/1464	44a	Padişah didüğümüzden murâd Hz.	51a	Mümin dahi buncılayın Peygamber'e (sav) ve	52b	Kıble birdür ve Tanrı birdür ve	55a	

M 868/1464'den önce	53a	Risâletdür. Ve vezirden murâd Hulefây-ı Râşidindür- Rızvanullahi aleyhim- ve meşâyıhdur.	62a	Peygamber'ün ashâbına ve icmâ-i ehl-i İslâm'a mütâba'ât idüb karar ider ve muhalefet itmez.	63b	Resûl birdür ve Hak Ta'âlâ'ya mütâba'at yolu birdür.	67b	Âyişe-yi Sıddıka-yı Fâtıma- yı Zehrân-ı bu gece düşde gördüm. Başlarında kara örtüleri vardı. Şeyh Kaddesallahu sırrahu buyurdu ki: "Anlar kıyâmet gününün hatunları ve ümmetün şefi'leridir. Lâkin anları ol vechile görmek halel-i i'tikâddandır." Ve ân dânişmend-i diger, mezheb-i Revâfız ezu pûşide der ser daşt koft: "Şeyh 'Âyişe-yi Sıddıka ve Fâtıma- yı Zehrâ ra- Razıyallahu 'anhuma- der hob dîdem. (şîir) ki işân râ mukni' siyâh bûdî ber ser" Şeyh -Kuddise sırrahu- fermûd: "İşân hâturnân-ı kıyâmet ve şefîân-ı ümmetend. Lîkin halel der i'tikâd bînende est." İkincî danişmend yaman mezheblü idi ve mezhebin gizlerdi dedi: "Yâ Şeyh, Hazret Fatimeyi - Zehrâyı (a.s.) vakiede gördüm kim, başını bir göy mi'cer ilen örtmüş idi." Hazret Şeyh (k.s.) buyurdu: "Ol kıyâmetün hatunı ve ümmetün şefaâtçisidir,
A 896/1491	103b	Ân Pâdişâh-ı Peygamberest Salavatullahi 'aleyhi- ve Vezîr Hulefâ-i Râşidîn —Razıyallahu anhum- ve Meşâyih-ı Dîn	106a	Hemçünîn mü'min ber mütâba'at-i Peygamber- Salavâtullahi 'aleyhi- ve sahabe ve icmâ-i ehl-i İslâm karar gired ve muhâlefet câiz ne şümürd.	106b	Kible yeki, Hudâ-yı Ta'âlâ yeki ve Resûl yeki ve râh-ı secde bi- mütâba'at yekî	107a	
N 949/1543	394	Pes ol dedüğüm Padşâh Paygamberdür (s.) ve veziri ve vasîsi Emirilmüminin ve imamulmuttakin Ali İbn Talib (as)dür.	403	Mü'min dahi hem böyle Peygamber'ün mütâbi'etine (s.) ve İslâm ehl-i ilen karar dutar ve Peygamber'ün muhâlifetini hergiz eylemez.	405	Kible bir ve Peygamber bir ve mürşid ile yol ve tarîk bir bilmek gerek	409	

KE 966/1558-59	18a	Padişah didüğimizden murâd Hazret-i Risâletdür, vezirden murâd Hazret-i eimme-i ma'sûmindür, meşâyih-ı 'ızâmdur.	72b	Mü'min dahi Peygamber (as) evladına mütâba'at idüp ikrâr ider ve muhâlefet itmez.	73a	Kible bir, Hak Ta'âlâ'ya mütâba'at birdür.	78b	Amma bu dışı görenün etikadında haleli var.” Bu kısım yer almamaktadır.
İ 968/1560	47b	Padişah didüğimizden murâd Hazret-i Risâletdür, vezirden murâd Hazret-i eimme-i ma'sûmîn ve meşâyih-ı 'ızâmdur.	56b	Mü'min dahi Peygamber (as) ve evladına (as) mütâba'at idüb karâr ider ve muhâlefet itmez.	57a	Kible birdür ve Hakk Ta'âlâ'ya mutâba'ât birdür.	61b	Bu kısım yer almamaktadır
R 930-984/1524-1576	63b	Pâdişâh didüğimizden murâd Hazret-i Risâletdür - Aleyhisselâm-. Vezir didüğü murâdımızdan eimme-i ma'sûmindür. Pes ân Pâdişâh-ı Peygamberest Salavatullahi	74a-74b	Mü'min dahi Peygamber (sav) evladına mütâba'at idüp ikrâr ider ve muhâlefet itmez.	76a-76b	Kible birdür ve Tanrı birdür ve Resûl birdür ve Resûle mütâba'at itmek birdür ve mezheb-i eimme-i hüdâ	80b	Bu kısım yer almamaktadır.
MC 1037/1628				Ve hem çünîn mü'min ber mütâba'at Peygamber	169b	Kible yeki, ve	171b	Hiz. Fatıma ile ilgili bir rüya olarak geçiyor. Hiz. Ayişe

K 1038/1629	164b	'aleyhi ve Selâmuhu- ve Vezîr-i Emîrû'l-Müminîn Ali Aleyhisselam ve cimme-i ma'sûmîn Rızvanullahi 'aleyhim ecmaîn ve Meşâyih-i Dîn Hasıl padişahdan murâd Habîb-i Ekremdür.	169a	-Salâvâtullahi 'aleyhi- ve sahâbe ve icmâ-ı ehl-i İslâm karar gired ve muhâlefet câiz şümürd.		hudâ yeki, ve râh-ı secde bi-mütâba'at yeki		yok. Rûyayı görenin mezhebi Harûri (?) olarak veriliyor.
	51b-52a	Hulefâ-i Râşid'ündür- Rızvânullahi 'aleyhim ecma'îndürler ve meşâyihdur	59b	Mü'min dahi Peygamber - Sallallahu 'aleyhi ve sellem'i ve ashâbını ve icmâ-ı ehl-i İslâm'ı bulub mütâba'at itmeyince karâr itmez ve muhâlefet itmez.	61a	Kible bir ve Tanrı birdür ve Resûl birdür ve Hakk Ta'âla'ya mutâba'at yolu birdür.	64a-64b	Ve bir dânişmend dahi sırrile Revâfız mezhebinde idi. Ayıtdi: " Ey Şeyh! Âyişe Hazretin ve Fatıma-yı Zehrâyı bu gice düşde gördüm, başlarında kara örtülü idi. Şeyh buyurdı ki: "Anlar kıyâmet gününün hâtunı ve ümmetün şefi'leridürler. Lâkin anları o vecihle görmek halel-i itikaddandır." Ve bir dânişmend dahi ki setren Refâziler mezhebin dutardı, su'âl idüb ayıtdi: " Ey Şeyh! Âyişe b. Ebû Bekr ve Fatıma-yı Zehrâyı bu gice vakı'ında gördüm, başlarında kara örtüleri var idi" didi. Şeyh - Kaddesallahu sırrahu-cevâb buyurdılar ki: "Anlar
KA 1041/1632	53a	Padişah didüğümüzden murâd Hz. Risâletdür. Ve vezirden murâd Hulefây-ı Râşidindür- ve meşâyihdur- Rızvânullahi Ta'âlâ 'aleyhim	61a	Mü'min dahi buncılayındur, Peygamber'e (sav) ve ashâbına ve icmâ-i ehl-i İslâm'a mütâba'at idüb asla muhâlefet itmez. Anun evâmirine itâ'at ider.	62a	Zirâ kible birdür ve Tanrı birdür ve Resûl birdür ve Hak Ta'âlâ'ya mütâba'at yolu birdür.	65a-65b	

H 1083/1673	62	ecma'in- Hasıl padişahdan murâd Habîb-i Ekremdür. Vezîrden murâd Hulefâ-i Râşid'ündür- Rızvânullahi 'aleyhim-ecma'ındürler ve meşâyihdur.	72b	Mü'min dahi buncılayın Peygamber'e (sav) ve Peygamber'ün ashâbına ve icmâ'-i ehl-i İslâm'a mütâba'at idüb karar ider ve muhâlefet itmez.	74b	Kible birdür ve Tanrı birdür ve Resûl birdür ve Hakk Ta'âlâ'ya mutâba'ât yolu birdür.	78b	kıyâmet gününde ulu hâtonlardur ve ümmet-i Muhammedün şefi'leridür. Lâkin anları eyle görmek halel-i itikaddandır.” Ve bir dânişmend dahi ki sırrile Refâziler mezhebünü tutardı. Ayitdi: “ Ey Şeyh! Âyişe-yi Sıddîka-yı Fatıma-yı Zehrâni bu gice düşde gördüm, başlarında kara örtüleri var idi. Şeyh – Kaddesallahu sırrahu-buyurdı ki: “Anlar kıyâmet gününün hâtonları ve ümmetün şefi'leridür. Lâkin anları o vecihle görmek halel-i itikaddandır.”
HM 1254/1859	49b	Padişah didüğimizden murâd Hazret-i Risâletdür, vezirden murâd Hulefâ-i Râşid'in'dür ve meşâyihdür.	56a	Mü'min dahi buncılayın tâ Sultândur, Peygamber'e ve Peygamber'ün ashâbına ve icmâ'-i ehl-i İslâm'a mütâba'at idüb karar ider ve muhâlefet itmez.	57b	Kible birdür, Tanrı birdür, Resûl birdür, Hakk Ta'âlâ'ya mutâba'ât yolu birdür.	60b	Ve bir dânişmend dahi setrile Râfiziler mezhebin tutardı. Ayitdi: “ Yâ Şeyh! Âyişe-yi Sıddîka'yı ve Fatıma-yı Zehrâyı bu gice düşümde gördüm, başlarında kara örtüleri var idi. Şeyh – Kaddesallahu sırrahu-buyurdı ki: “Anlar kıyâmet gününün hâtonlarıdır ve ümmetün şefi'leridür. Lâkin ol vechile görmek halel-i itikaddandır.”

SS 1994	487	"Pes ân Pâdişâh Peygamberest-Salavatullahi 'aleyhi- ve vezir, Hulefâ-i Râşidin-Raziyallahu 'anhum- ve meşâyih-i Dîn	496	Hemçünin mü'min ber mütâba'at-ı Peygamber-salâvâtullahi 'aleyhi ve sahâbe ve icmâ-i ehl-i İslâm karar gired ve muhâlefet caiz şümürd.	498	Kıble yeki ve Hudây-ı Ta'âla yeki ve Resûl yeki, ve râh be-Hudâ be-mutâb'ât yeki	502	Ve ân dânişmend-i diger, mezheb-i Revâfız ez pûşide der ser daşt koft: " Şeyh 'Âyişe-yi Siddika ve Fâtıma-yı Zehrâ ra- Raziyallahu 'anhuma- der hob dîdem. (şiiir) ki işân râ mukni' siyâh ber ser bûdi " Şeyh fermûd: "İşân hâtunân-ı kıyâmet ve şefân-ı ümmetend. Lîkin halel der i'tikâd bînende est."
---------	-----	---	-----	---	-----	--	-----	---

Yukarıda tarihi sırayla nüshalardan yapılan alıntılar, Şeyh Safî'nin Şîf olmadığını, Safevilerle birlikte onun mezhebi ve görüşleri ile ilgili *Safvetu's-Safâ*'nın metninde tahrifata gidildiği ve Şifileştirilmeye çalışıldığı açıkça görülmektedir. Eser üzerinde en büyük değişiklikler, Şah I. Tahmasb (984/1576)'ın emriyle, Ebû'l-Feth Hüseyinî (1569) tarafından yapılmıştır. Ancak onun dışında eseri Türkçe'ye çevirenler ve müstensihlerin de metinler üzerinde önemli tasarruflarda bulunduğu ve değişiklikler yaptığı açıktır. *Safvetu's-Safâ*'nın Farsça'sından ve Türkçe çevirilerinden anlaşıldığına göre, sadece mezhebi ile ilgili bilgiler değil aynı zamanda Şeyh Safî'nin soyu, şeceri ve nesebi ile ilgili bilgiler de yeniden düzenlenmiştir. Bu tür tahrifatla, Mirza Abbaslı'nın makalesinde isbat ettiği gibi, Şeyh Safî'nin soy şeceresi 12 İmam'dan birisi olan Musa Kazım'a dayandırılmış; Türk olduğu yönündeki bilgiler çıkarılmış ve Şif bir kimse olarak gösterilmeye çalışılmıştır. İlgili metinlerde soy şecerelerindeki değişiklikleri ele almayı başka bir tebliğe bırakıyorum. Ancak sonuç olarak bir hususun altını çizmek istiyorum. Safevi devletinin kuruması ve Şiileşmesi, Kızılbaşlık açısından tarihsel bir dönüm noktası olmuştur. Kızılbaşlığın tarihini incelerken Safevî öncesi ve Safevî sonrası olmak üzere iki ayrı dönem göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Özellikle bu iki dönemin belirgin özelliklerini, onların dini, tasavvufî ve siyasî görüşlerini ele almak üzere her iki dönemde yazılan metinlerin karşılaştırılmasıyla ortaya konulması son derece önemlidir. Bu konunun aydınlatılabilmesine ışık tutacak olanlar ise, gerek *Safvetu's-Safâ*'dan gerekse ondan bağımsız oluşturulmuş *Menâkıb*, *Makâlât*, *Buyruk* veya benzeri adlarla bilinen metinlerdir. Bu sebeple öncelikle bu adla bilinen metinlerin, tek bir yazmadan hareketle değil, asıl metinleri ve bunlardan dönüştürülenlerin tamamını elde ederek, üzerinde ciddi tahkik çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde Safevî iktidarının emriyle oluşturulan Şif metinleri Kızılbaşlığın metinleri olarak göstermiş oluruz.

KAYNAKLAR

- ABBASLI, Mirza. (1976). "Safevilerin Kökenine Dair". Belleten. C. XL. Sayı: 158. CEBECİ-OĞLU, Ethem. (1999). "İbn Bezzâz". TDVİA. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. XIX.
- ETHÉ, Herman. (1903-). Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of the India Office. by H. E. Oxford.
- GÖLPINARLI, Abdülbâkiy. (1997). Târih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîilik. İstanbul: Ders Yayınları.
- İBN BEZZÂZ ET-TEVEKKÜLÎ. *Safvetu's-Safâ*. Ayasofya. No: 3099.
- Mustafa b. Abdullah (1067/1657), (1971). Kâtip Çelebi: Keşfü'z Zünûn. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MÜSTEVFÎ, Hamdullah. (1951). El-Kazvînî, Nüzhetü'l-Kulûb. ed. G. Le Strange. Leyden-London: E. J. Brill. Imprimerie Orientale.
- KUTLU, Sönmez (2006). Alevilik-Bektaşilik Yazıları. Ankara: Ankara Okulu.

- MAZZAOUI, Michel. (1972). The Origins of the Safewids. Weisbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.
- NAĞISOYLU, Möhsün. (2003). Orta Asrlerde Azerbaycanda Tercüme Abidesi "Şühedaname". Bakı-Nurlan: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Fuzuli Adına Elyazmalar Enstitüsü.
- NAĞISOYLU, Möhsün. (2006). Nişâfî. Şeyh Safi Tezkiresi vd. Bakı-Nurlan: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Fuzuli Adına Elyazmalar Enstitüsü.
- RİEU, P. Charles. (1888). Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum. London.
- SADIKOV, E. (1973). Şeyh Safi Tezkiresi'nin Dili (leksika). Nam.diss. Bakı: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi.
- NÂİBÎ, Muhammed Sadık (2004). Şeyh Safiyüddîn el-Erdebilî. Kara Mecmua II. Şeyh Safi Tezkiresi. Tahran/Kiş.
- KILIÇ, Filiz; YILDIZ, Ayşe. (2005). "Şeyh Safi Tezkiresi". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 36 (Kiş).
- ZIRKE, Heidi. (1987). Ein agiographisches zeugnis zur Persischen geschichte aus der mitte des 14. jahrhunderts: Das achte kapitel des Safwat as-safa in kritischer bearbeitung. Berlin: Islamkundliche Untersuchungen. Band: 120.